

Dünyada Tarihçilik, Ed. Ahmet Şimşek, (İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017) 368 sayfa, ISBN: 6052410578.

Değerlendiren: Bilal Şanver*

Tarihyazımına dair gelişmeler insanlık tarihinin evrelerinin dönüşümüyle doğrudan ilişkilidir. İnsan alışkanlıklarının belirli bir seviyede ilerlemesi ve akabinde değişime dair emarelerin görülmesi, mevcut alışkanlıkların yerini yeni alışkanlıklara bırakmasına sebebiyet vermektedir. Modern tarihyazımının, klasik kodlardan ayrışma sürecinde neleri takip ettiği ve nelerden vazgeçtiği hususu,¹ esasen toplumların neleri kabul ettiği ve neleri referans aldığıyla ilişkilidir. Örneğin; tarihe ilginin arttığı dönemlerden biri olan Rönesans, Antik Çağ'ın ürünleri ile tarihe yeni form kazandırılan bir dönemdir. Avrupa'nın kendini oluşturduğu dönemde yeni inşa yollarından birisi geçmişi bir değer olarak kullanıp gelecek inşasına kalkışmaktadır. Hem kavramsal olarak hem de varlığını temellendirme (meşruiyet) amacıyla kullanılan tarihyazımı, hem *Aşıkpaşazâde Tarihi*'nde hem de Ranke'nin tarihinde kendine yer bulmaktadır.

Modern dönem öncesi tarihyazımının doğası, olan bitene dair düşüncelerin aktarımı şeklindeydi. 19. yüzyılda, Ranke ile tarihin bir bilim olarak üniversiteler bünyesinde yer edinmesi, klasik anlayışın değişmesine sebep oldu. Modern dönemden önce, "geçmişte olan biteni yazmak" fikri hâkimken "Tarihin İhtisaslaşması" ile birlikte "geçmiş yazmak için yazmak" fikri hâkim paradigmaya dönüştü.²

Tarih yazıcılığındaki bu serüveni sunmak üzere *Dünyada Tarihçilik* adıyla arz-ı endam eden kitap, uzun yıllar Tarih Yazıcılığı alanında çalışmalar yapan Ahmet Şimşek editörlüğünde Eylül ayında okuyucu ile buluştu. 19 bölümden teşekkül eden eser, John Burrow'un eserinin ismine atıf yapılmışçasına³ Herodot'tan Muhammed

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü, bilalsanver00@gmail.com

1 Momigliano, *Modern Tarihçiliğin Klasik Temelleri*, (İstanbul, İthaki Yayınları, 2011).

2 R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, (İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 2017).

3 John Burrow, *A History of Histories: Epics, Chronicles, Romances and Inquiries from Herodotus and Thucydides to the Twentieth Century*, (London: Penguin Books, 2009).

Hamidullah'a kadar uzanan geniş bir yelpazede tarihyazımının klasik dönemden modern döneme değin kabullerini ve dönüşümlerini tarihsel olarak incelemektedir.

Muzaffer Demir'in incelemiş olduğu birinci bölümde, Heredotes ve Thukydides'in yaşamış olduğu coğrafyanın tarihyazımına etkisi belirtilip Helen toplumu üzerindeki Pers etkisi, Doğu-Batı çatışması etrafında değerlendirilmiştir. Demir, hem Herodotos'un hem de Thukydides'in kullanmış olduğu yöntemin modern yöntemlerle olan benzerliklerini ortaya koyarak bir bakıma modern tarihçiliğin klasik temellerine atıfta bulunmuştur.

İkinci bölümün yazarı Fatih Durgun, Ortaçağ'da tarihyazımının şekillenmesinde etkili olan unsurları, Yunan-Roma kültürü ve Hristiyanlık-Yahudilik sentezinden çıkan sonuçlarda aramaktadır. 8. yüzyılda yaşamış olan İngiliz keşiş Bede üzerinden yapılan değerlendirmede Bede'in yazmış olduğu *İngiliz Ulusunun Kilise Tarihi* isimli eserin kendisinden önce gelen Eusebius ve Augustius'un düşüncelerinden etkilenerek ortaya çıktığı savunulmaktadır. Hristiyan dünyasındaki zaman kavramının evrensellik ile müşterek ilerlemesi ve evrensel tarih anlayışının dini metinlerle nasıl sürdürülebildiği delillendirilmektedir. Fatih Durgun da tıpkı Muzaffer Demir gibi Bede'in kullanmış olduğu yöntemi modern tarih yöntemleriyle ilişkisi bağlamında değerlendirip sonuca bağlamıştır.

Hasan Aydın tarafından yazılan üçüncü bölümde ise Ortaçağ İslam dünyasında tarihçiliğin seyri, Taberi ve İbn Haldun özelinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Aydın, Arap Tarihçiliğinin gelişmesine etki eden sebepleri izah ederek 10. yüzyıl İslam Tarihçisi Taberi'nin yönteminin hadisçilerin kullandığı nakil yöntemi olduğunu ifade eder. Taberi'yi "rivayet koleksiyoncusu" olarak tanımlayan Aydın, Taberi'nin neden-sonuç ilişkisine ve metin eleştirisine yer vermemesine dikkat çekmesine rağmen, Taberi'nin rivayetçi metodunu onu değerli kılan bir unsur olarak ifade etmektedir. Yazısının ikinci bölümünde İbn Haldun ile gelişen uzviyetçi tarih anlayışının ilkelerini tartışan Aydın, İbn Haldun'un Taberi'nin kullandığı rivayetçi yapıdan sıyrılıp akılcı/felsefi bir yapıya büründüğünü ve bu yönüyle de Klasik Arap tarihçiliğinden ayrıldığını ileri sürer.

Özlem Genç tarafından incelenen dördüncü bölüm, Niccolo Machiavelli özelinde Rönesans tarihçiliğini konu almaktadır. Bu bölümde Genç, Ortaçağ'da kilisenin etki alanının geniş olması nedeniyle güne dair olup bitenlerin Tanrı merkezli teşekül ettiğini ve tarihin bireyin dışında geliştiğini vurgular. Genç, Tanrı'nın çeperinde olan tarihin, Rönesans ile birlikte insanın tarihteki temsiliyetinin oluşmasında şehir tarihlerinin ve kişisel kayıtların önemli bir yer tuttuğunu belirtip Rönesans'ın oluşum sürecinde Roma kaynaklarına başvurulmasının klasik kilise tarihçiliğine itirazla birlikte Roma'yı referans alarak döngüsel bir yapıya büründüğünü belirtir.

Özlem Çaykent tarafından incelenen beşinci bölümde Edward Gibbon özelinde Aydınlanma tarihyazımı incelenmektedir. Kendisi Aydınlanmanın teklifine zaman ve mekân bakımından karşı çıkıp Aydınlanmanın içinde bulunan üç (Evrensel, Erudit ve Felsefi tarih) akımın, modern tarih öncesi eşığı temsil ettiğini ifade eder. Çaykent'e göre *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü* isimli eserin sahibi Gibbon, ne kaynakları belgelemesi bakımından Erudit akımını ne de olayları neden-sonuç bağlamında değerlendirmesi bakımından felsefi tarihi savunmaktadır. Çaykent, Gibbon'ın bu eserini yazarken Roma ile kilise arasındaki ilişkiyi kilise kaynaklarıyla birlikte başka belgelerle desteklemesini, "seküler-dini tarih" tartışmasına zemin hazırlamak olarak açıklar.

Güneş Işıksel tarafından kaleme alınan altıncı bölüm ise Fransız Tarihçiliğinin Romantik bir çerçevede gelişimi Michelet özelinde incelenip Romantiklere kaynaklık eden isimler, Voltaire, Bossuet ve Montequieu olarak ifade edilmiştir. Romanizm'in gelişiminde Fransız Devrimi'ne ayrı bir parantez açan Işıksel, Michelet'in tarih anlayışının merkezinde Fransız halkının geçmişte olup bitene dair bilinçlenme amacı olduğunu vurgular.

Michael Tablot yedinci bölümde, İngiliz Whig tarihçiliğinin Thomas Carlyle'nin tarihte kahramanlara yüklediği anlamdan hareketle İngiliz ilerlemeciliğini doğu-batı denkleminde tartışarak ona büyük bir önem atfetmiştir. İlerlemenin kalıcılığı ve kahramanlar arasında pozitif korelasyon kurulduğunu belirten Tablot, Whig tarihçiliğinin bu yönüyle 20. yüzyılda büyük tenkide uğradığını ifade eder.

Sekizinci bölümün yazarı Necmettin Alkan, Ranke'nin Modern tarihin kurulmasındaki rolünü 17. ve 18. yüzyılda İngiliz ve Fransız tarihçilerin Alman tarih okulunda birleşmesi ile açıklamaktadır. Alkan'a göre modern bilimin eşığını Aydınlanma döneminin İngiliz ve Fransız tarihçilerinin bilimsel katkıları oluşturur. Bununla birlikte kendisi Alman tarih akımının ortaya çıkmasında genelde siyasi şartlara özelde ise Prusya'nın Alman tarihinde öne çıkmasına atıfta bulunur. Alkan, Ranke'nin yöntem olarak kendi içinde ilerlemeyi kabul etmemesine rağmen doğu-batı karşılaştırmasında Avrupamerkeziyetçi tutumunu koruduğunu belirtir.

Dokuzuncu bölümde, Avrupa ürünlerinden müteşekkil Amerikan tarihçiliğinin siyasal, ekonomik ve kültürel etkenler etrafında nasıl şekillendiği Hasan Sungur tarafından incelenmiştir. ABD'nin 20. yüzyıldaki karmaşık yapısının nasıl anlatılması gerektiği sorusuna Howard Zinn'in yaşam ve tarihin iç içe aktarımı düşüncesi model teşkil etmiştir. Sungur, Zinn'in tarih düşüncesine Amerikan toplumunun sorunları ile tarihin konusunun ayrılamayacağı fikrinden hareketle Amerikan tarih yazımına Kızılderilileri dahil ettiğini belirtir.

Hilal Görgün, kaleme aldığı onuncu bölümde, Modern Arap tarihçiliğinin Osmanlı'nın etkisini kaybedip Avrupalı devletlerin Doğu kültür ve siyasetine müdahalesi ile aldığı şekli işler. 20. yüzyıl Arap tarihçisi Muhammed Şefik Gurbal'ın Batı ile ilişkiler çerçevesinde eserlerinin kültür tarihi kapsamında olduğu ve bu yönüyle Doğu'nun kendini arayışı içerisinde tarihi, hakikati aramak olarak nitelendirdiğini ifade eder.

Fatma Acun tarafından yazılan on birinci bölüm de ise Uygarlıklar tarihi meselesi, Arnold Toynbee özelinde ele alınmaktadır. Acun, ilk olarak medeniyet tezlerinin evrensel ve döngüsel anlamdaki çatışmalarından bahsedip uygarlıklar tarihi meselesini, İbn Haldun ve Samuel Huntington ile karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Acun, Toynbee'nin birden çok medeniyet fikri olduğunu vurgular ve bu medeniyetlerin gelişme ve çöküş dönemlerinin zamansal farklılığını tartışır.

Lütfi Sunar tarafından değerlendirilen on ikinci bölümde, Rönesans'tan sonra tarihe ilginin arttığı dönem olarak 19. yüzyıldaki kırılmalar ve karşı çıkışlar gündeme getirilmektedir. Sunar, Max Weber'in 19. yüzyılda Almanya'da pozitivizmin ve ilerlemeciliğin sorgulanmaya başlandığı ortamda "Batı Ruhunu kurtarmak" adına geçmişle ve Avrupa içi zamansal bağı kurmak adına da Ortaçağ ile bütünleştiğini belirtir. Bu noktada Weber'in yöntem olarak uzun vadeli ve uçları birleşik bir tarih anlayışına sahip olduğunu belirten Sunar, Batı'nın 20. yüzyılda içinde bulunduğu duruma Weber'in bir bakıma çözüm ürettiğini ifade eder.

On üçüncü bölüm, Mehmet Ali Kılıçbay tarafından yazılmış olup bu bölümde Annales Okulu, Akdeniz Tarihçisi Fernand Braudel üzerinden incelenir. Kılıçbay'a göre 20. yüzyıl öncesi tarihi olayların seyrini siyasi gelişmeler belirlerken Annales Okulu ile birlikte tarihin konusunu hızlı değişenden (olay) çok yavaş değişenler belirlemiştir. Değişimlerin de zamansal bir düzleme oturduğu varsayıldığında Braudel'in tarih düşüncesinde, toplumun kendi zamansal bütünlüğünün olduğu ve bu yönüyle de Batı'nın ilerlemeci fikrine karşı çıktığı savunulmaktadır.

Ahmet Kanlıdere tarafından değerlendirilen on dördüncü bölüm, Marshall Hodgson üzerinden Dünya Tarihçiliğini incelemektedir. Dünya tarihçiliğinin ve İslam uygarlığının değerlendirilmesi konusunda öne çıkan Hodgson'ın McNeill ile olan rekabeti söz konusu olduğunda birbirinden yöntemsel olarak farklı oldukları gözlenir. Hodgson'ın geçmiş uygarlık tezlerinin (Spengler, Toynbee) bir devamı olarak düşünülebileceği hatta İslam toplumu üzerindeki oryantalist fikre tenkidini Edward Said'den önce yaptığı belirtilir.

Fırat Yaşa'nın değerlendirdiği on beşinci bölümde ise Carlo Ginzburg özelinde Mikro Tarihçilik üzerinde durulmakta ve tarihte yaşanan her türlü siyasi, ekono-

mik, kültürel gelişmenin makro değil de mikro biçimde detaylı olarak bilinmesinin imkânı sorgulanmaktadır. Yaşa, çeşitli Mikro tarih ekollerinden bahsedip birini diğerinden ayırmak yerine Mikro tarihin genel tarih çerçevesi çizmek adına mevcut Makro tarihin alanını genişleten yeni bir form olduğunu düşünür.

Murat Arpacı kaleme aldığı on altıncı bölümde, Zihniyet Tarihçiliği'ni işlemektedir. Annales okulu ve Mikro tarih temsilcilerinin de bir şekilde intisab ettiği bu tarihçilik çeşidi, zihniyeti, maddi kültürün, toplumsal tarih ve alışkanlıkların önemli bir parçası görmektedir. Arpacı, Georges Duby özelinde Zihniyet tarihçiliğini, tarihteki olayların ve maddi yapıların bir şekilde zihni temsiliyeti olduğunu iddia eder.

On yedinci bölümde Kültür Tarihçiliğini inceleyen Sibel Yalı, kültürün kavram olarak dönüşümüne dikkat çeker. 20. yüzyılın pozitivist ve ilerlemeci anlayışa tenkidi, kültürlerin bir şekilde tarih sahnesine çıkmasına imkân sağlamıştır. Yalı, Peter Burke'ün kültür tarihi ile dönemler arasındaki bağı Avrupa halk kültürünün bağlamının kurulmasıyla açıklamaktadır.

Selim Tezcan, on sekizinci bölümde, Umberto Eco özelinde Ortaçağ tarihçiliğinin seyrine dikkat çekmektedir. Tezcan, Ortaçağ üzerine yapılan olumsuz atıfların 18. yüzyıla gelindiğinde tedricen kırıldığını belirtir. Umberto Eco'nun kullandığı yöntem ile Ortaçağ'ın estetik ve mimaride önemli bir seviyede olduğunu göstererek günümüz Avrupasının referanslarının Ortaçağ'da aranması gerektiği vurgulanır.

On dokuzuncu ve son bölüm, Abdulkadir Macit tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Muhammed Hamidullah özelinde Çağdaş İslam Tarihçiliğinin durumu tartışılmıştır. Macit, Hamidullah'ın tarihçiliğini, dini merkeze alması ve din üzerinden bir yöntem belirlemesi bakımından evrensel ve bütüncül olarak ifade eder. Bunun yanı sıra tarihin bir alan olarak hem konu hem bölgesel anlamda -ilk dönem İslam tarihleri gibi- sınırlarının geniş tutulduğu ve ele alınması bakımından İslam tarihi ile dünya tarihini birleştiren klasik ilerlemeci anlayışa itiraz niteliği taşıdığı söylenebilir.

İncelenen 19 bölümde de ortak bir yol belirlenmiş olup ilk olarak yazarın hayatı ile ilgili bilgiler verilmiş ikinci bölümde ise yazarın tarihçiliği üzerinde durulmuştur. Yazarın biyografisinin ayrı bir bölüm olarak verilmesi, her ne kadar yazarın tarihçiliğinin referans noktalarını açıklama hususunda faydalı bir yol olarak gözükse de yazarın tarihçiliğinin eserde ön planda olması gerekmektedir. Kitabın bazı bölümlerinde yazarın hayatı, tarihçiliğinin önüne geçmiştir. Bu anlamda yazarların hayatları ve yetiştiği ortam ayrı bir başlık olarak açılmayıp tek bir başlık içerisinde metne yedirilebilir ve bu sayede metnin sade bir biyografiden kurtarılıp yazarın tarihyazımına katkısı ön plana çıkartılabilirdi.

Dünyada Tarihçilik kitabının derleme olması, tarihçiliği ile tarihsel sürece doğrudan veya dolaylı olarak etki etmiş isimleri bir arada görmemizi sağlar. Eserin ön-sözünde, önemli tarihçilerin olmayışı belirli sebeplere dayandırılrsa da bazı ekol ve isimlerin kitapta bölüm olarak yer almaması eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Kitapta, Avrupamerkezciliğin oluşturduğu tek tip bakış açısına karşı çıkılmasına rağmen tarihyazımının kadim temsilcileri olan Çin ve Fars medeniyetinin tarihyazımına katkıları eserde incelenmemiştir. Osmanlı Tarihi söz konusu olduğunda ise önümüzde Kemalpaşazade, Selaniki, Naima gibi Osmanlı Klasik döneminin önemli tarihçileri mevcutken bu ekol ve tarihçilerin eserde bölüm olarak işlenmemesi Osmanlı tarihyazımının bugün hala üzerine düşünülüp yazılmayan konularından birileri olarak devam etmesine sebebiyet vermektedir. 2016 yılında yine Ahmet Şimşek editörlüğünde çıkan *Türk Tarihçileri* isimli kitapta hem Klasik dönem tarihçileri hem de Çağdaş Tarihçiler bölüm olarak incelenmiştir. Ancak *Dünyada Tarihçilik* kitabının müstakil ve derleme bir kitap olması nedeniyle her kitap kendi içinde değerlendirilmelidir.

Kitap, ihtiva etmediği ekol ve isimlerin yanı sıra incelemiş olduğu bazı ekol ve isimler bakımından da dikkatle okunmalıdır. Çünkü derleme bir kitap olmasının zorluklarından birisi de eserin sınırları çerçevesinde esere konu olacak ve olmayacak isimlerin belirlenmesi keyfiyettir. Bu bakımdan eser, ekol ve isimleri tarih yazıcılığına etkisi bakımından incelemiş olsaydı bazı isimler kitabın sınırları dışında kalabilirdi.

Kitap, derleme olmasının zorluklarını okuyucuya yansıtmaktadır. Yazıların tashih sürecinin sağlıklı bir şekilde yapılmadığı, yazılar arasında ortak bir usul belirlenmesine rağmen yazım ve noktalamada eksiklikler olduğu göze çarpmaktadır. Kitaptaki bölüm yazarının görevli olduğu üniversitenin adının dahi yanlış yazılması yukarıda bahsetmiş olduğum tashih sürecinin sağlıklı yapılmadığına iyi bir örnek olmasına rağmen yöntem bakımından kötü bir örnektir. Bunun aksine dipnotlandırmanın sayfanın alt kısmında olması okumayı kolaylaştırıp okuyucuyu yeni kaynaklara yönlendirebilmektedir.

Tarih yazıcılığı literatüründe Marnie Hughes Warrington'un *En Önemli 50 Tarihçi* ve Veronique Sales'in *Tarihçiler* eserinden sonra, Türkçe literatürde dünyadaki tarihçilerin müstakil bir eserde işlenmesi tarihyazıcılığı literatürüne canlılık katacaktır. Kitabı, Türk Akademisyenlerin tarihyazımı alanında ürün vermesi bakımından değerli bulmak mümkündür. Çünkü yukarıda bir vesile ile belirtmiş olduğumuz "tarihin ihtisaslaşması" hadisesi, Türk tarihçiliğinin ihtisaslaşmasıyla eş zamanlı olarak gelişmemiştir. Yakın zamana kadar sadece Batı kaynaklarına değil aynı zamanda Türk akademisyeninin bir şekilde kültürel olarak intisap ettiği Türk kaynak-

larına dahi erişimdeki engeller dikkate alındığında Türk akademisyenlerden müteşekkil tarihyazımı eserinin ortaya çıkması önemli bir dönüşümün de göstergesidir.

Dünyada Tarihçilik kitabı, sadece tarih araştırmacılarına yönelik bir eser değil konularının diğer disiplinlerle ilişkili olması bakımından sosyal bilimin her bir alanındaki araştırmacıların istifade edebileceği türde bir kitaptır. Ancak kitabın en önemli faydasının Lisans ve Lisansüstü seviyedeki üniversite öğrencilerinin temel başucu kitabı olması keyfiyetidir. Çünkü kitapta işlenen ekol ve kişilerin Türkçe literatürde yeterli derece işlenmemesi ve de orijinal metinlerine dil yeterliliğinden sebep uzak olunması eseri kıymetli kılmaktadır. Bu yönüyle öğrencilerin bilgiye ulaşımını kolaylaştıran müstakil bir eser olarak okuyucuyu beklemektedir.